

Візійні постаті трьох шейхів у пустелі, просторі усамітнення і зосередженості на пізнанні себе виконують деякою мірою функції наратора, коментатора подій в оптиці «внутрішньої» перспективи. Не випадково у монологах шейхів (відчужених феноменів уяви героя) лунають філософські сентенції, що сприймаються як безособове мовлення, спрямоване до кожного. Універсальний характер адресації підкреслюється параболічною аналогією, що характерно для структури балади.

Другий шейх:

«... Владика сам живе і мисль його одна,
Щоб потім світ скорить одним бажанням.
Так лев німий, як жовті лиси виють,
На скелю в місячних проміннях сходить,
І дивиться з верхівлі – никне все довкруг...» [4, с. 360].

Вписана у драматичну розв'язку епіфанія, як і сам сюжет протистояння героя диявольській спокусі, виборювання християнських цінностей, що розпізнаються у поринанні до зір, порівняння його душі з «огнистим кораблем», дозволяє виявити ознаки мораліте у цій драматичній поемі. Метаморфоза пов'язується з пізнанням істини, що персоніфікується в образі «обраності хвилини бою», усвідомлюється екзистенційна ситуація: істина стає риторично виголошеним моральним імперативом. Баладна структура насичується містерійною міметичністю, що слугує стереоскопічному множенню художніх смислів.

Варто додати, що у середньовічних мораліте відбувалося театралізоване алегоричне дійство, яке зображувало життя людини як мандрівку, як постійну боротьбу між добром і злом. На сцену виводилися сцени конфліктів між гріхами в душі людини. «Шлях духовного борця» всяко перешкодами, але боже милосердя допомагає йому долати спокуси» [7, с. 263]. Подібне дійство спародійовано у п'єсі Б.Брехта «Сім основних гріхів».

Синтез баладних і містерійних ознак виявився продуктивним не лише у драматичних поемах Юрія Липи, але і у поетичних драмах польських драматургів того ж періоду, зокрема у «баладних містеріях» Е.Зегадловича («Nawiedzeni», «Noc Świętego Jana Ewangelisty», «Lampka Oliwna», «Głaz granieśny»), Г.Гофманстала, Т.Еліота, В.Ейтса.

Можна припустити, що така здатність до проникнення формально-змістових ознак балади і містерії виявляє не лише міжродову, міжвидову гібридність, характерну для літературного процесу початку ХХ ст., але і відкритість тексту до розпізнавання в езотеричній природі висловлювання мовленнєвих кодів на позначення різних культурних явищ металітературного походження.

Список використаних джерел

1. Дах М. Поетика балади / Марта Дах // Слово і час. – 1988. – № 12. – С.45-48.
2. Загуд Д. Дещо про баладу / Дмитро Загуд // Плужанин. – 1927. – № 5. – С.23-26.
3. Ишук-Фадеева Н. Памятник одного терминологического недоразумения / Нина Ишук-Фадеева // Искусство поэтики – искусство поэзии. К 70-летию И.В.Фоменко: Сб. науч. тр. – Тверь: Лилия Принт, 2007. – 468 с.
4. Липа Ю. Том 1.: Поезія / Юрій Липа. Твори: В 10 т. – Львів: Каменяр, 2005. – 543 с.
5. Мейзерська Т. Езотерична проблематика поетичної збірки Ю.Липи «Вірую» / Тетяна Мейзерська // Треті Липівські читання. Зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. – Одеса: Друк, 2007. – С.99-107.
6. Тхорук Р. Декілька міркувань про неоромантизм драматичних творів Юрія Липи // Четверті Липівські читання: Зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. – К.: Укр. вид. спілка ім. Ю.Липи, 2009. – С.93-101.
7. Słownik rodzajów i gatunków literackich pod red. Gr. Gadzy i St. Tyneckiej-Makowskiej. – Kraków: Universitas, 2006. – 813 s.
8. Opacki I. Ewolucje balladowej opowieści. Zagadnienie narratora i narracji w balladzie lat 1822-1920 / Ireniusz Opacki. – Lublin: KUL, 1961. – 97 s.
9. Papée S. Misteria balladowe E.Zegadiowicza / Stefan Papée. – Poznań, 1927. – 46 s.
10. Plesniarowicz K. Dramatyzacja ballady, balladyzacja dramatu // Krysztof Plesniarowicz // Dramat i teatr dwudziestolecia międzywojennego. – Wrocław, 1992. – S.155-192.

The processes of J.Lipa's ballads' dramatization and changings of narrative strategies in them are examined in the article. The role of the dramatic structure in J.Lipa's dramatic poems, which show signs of the mystery genre (moralite play), are also analysed in the article.

Keywords: ballad, narator, structure, dramatization, mystery, moralite play.

УДК: 821.161.2-316.35

О.І. Почапська-Красуцька

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ТРАГЕДІЯ ДЕНАЦІОНАЛІЗОВАНОГО НАРОДУ У ПОЕТИЧНІЙ СПАДЩИНІ ЮРІЯ ЛИПИ

У статті досліджуються особливості відображення проблеми денационалізації українського суспільства у поетичній спадщині Юрія Липи. Автор приходиться до висновку, що не зважаючи на процес насильницької українізації, що відбувався у той час, на який припали найактивніші роки творчості поета, проблема денационалізації українського суспільства постала ще гостріше і болючіше.

У процесі свого становлення будь-яка спільнота проходить певну кількість періодів, маркованих різними ступенями її націоналізації та денационалізації. Історія переконливо довела, що надто радикальні відхилення в будь-який бік мають надзвичайно негативні наслідки, починаючи від свідомого протистояння і завершуючи цілковитою втратою народом свого національного «Я».

Денационалізація українського народу, чия етнічна територія має надзвичайно вигідне географічне розташування, була та й залишається чи не головною ідеєю-фікс для багатьох держав, для яких Україна була, є і буде стратегічним європейським простором.

Дослідження проблеми денационалізації українського суспільства займалися такі вітчизняні та зарубіжні дослідники, як Д. Донцов [2], І. Дзюба [1], П. Іванишин [3], О. Коляструк [4] та ін. Проте усі ці дослідження стосуються радше особливостей української ментальності та її розвитку, аніж відображення проблеми денационалізації суспільства у творчій спадщині українських митців. Разом з тим, період, у який жив і творив Юрій Липа, вирізняється досить таки обмеженою свободою слова, що сприяло розвитку художньої літератури як одного із основних засобів публічного оприлюднення суспільно важливих проблем, а отже – саме художні твори (звичайно, з оглядом на можливість існування у структурі твору художніх фактів) є важливим джерелом дослідження як історичних подій і явищ, так і особливостей усіх історичних періодів. Саме у цьому, а також у недостатній дослідженості окресленої проблеми полягає актуальність та новизна нашого дослідження.

Переважає більшість тлумачних та енциклопедичних словників сходяться на тому, що нація характеризується цілою низкою ознак, базовими серед яких є: спільність мови, спільність культури та спільність релігії. Але коли народ, що проживає на одній етнографічній території, втрачає ці спільні ознаки – він втрачає своє національне «Я», денационалізується. Саме в такі моменти важливим рушієм для відродження національної свідомості стає література.

Юрій Липа почав свою літературну діяльність у 1917 році – саме у той час, коли в Росії відбулися державний переворот та революція, а в Україні почалися національно-визвольні змагання. Внаслідок усіх цих подій, а також через територіальний переділ частини України між Польщею, Угорщиною та Росією, населення України фактично розділилося на чотири табори:

- ті, що виступали за існування Російської Імперії під началом імператора/царя;
- пробільшовицький табір;
- ті, що прагнули єдиної і суверенної України;
- ті, що або не визначилися зі своїми вподобаннями, або просто розчарувалися у всіх військово-політичних силах.

Така розконсолідованість українського суспільства призвела до часткової втрати досить таки об'ємною групою населення будь-яких національних ознак (починаючи з мови), а також до агресивного (тобто силового) позбавлення народу його національного «Я».

20-30-ті роки ХХ століття ознаменувалися ще одним різким креном, але тепер уже у бік насильницької українізації. Проте навіть побіжний аналіз кількох газетних видань означеного періоду доводить, що при збереженні україномовності, преса УСРР залишалася надзвичайно денационалізованою і була «інструментом замаскованої псорусифікації суспільства» [4].

Звичайно, з таким катастрофічним становищем українців в Україні не могли змиритися українські письменники. Одні з них відкрито висловлювали свою позицію у публіцистичних виступах, інші надавали перевагу активному використанню езопової мови, ще інші для досягнення своєї мети використовували поетичне слово.

Як ми вже зазначали вище, Юрій Липа почав писати тоді, коли мовчати було просто неможливо. Поряд із «вічними» темами, які переважно піднімають поети у своїх творах (кохання, любов до Батьківщини, філософські роздуми над сутністю буття), письменник звертається до ще однієї, більше властивої публіцистиці, аніж художній літературі, – денационалізації українського народу.

Поділяючи думку про те, що нація лише тоді є нацією, коли між усіма її членами є такі спільні риси, як мова, релігія, культура, Юрій Липа стверджує, що саме через знищення цих ознак відбувається процес денационалізації суспільства, що перетворює людину на денационалізованого раба, мультикультурного маргінала, що, як не дивно, нищиться цим своїм духовним каліцтвом.

Піднімаючи проблему денационалізації українського народу, Ю. Липа поділяє націю на два величезні табори: «бездомних псів» і «тих, хто злочин тління розсівають». На такому протиставленні побудовано поезію «Прокляття» [6, с. 14]. Автор, як і у переважній більшості своїх поетичних творів, звертається до Бога із проханням: *«Бездомних псів, що лижуть кість суху, // Нагороди притулком теплим, Боже... // ...А тим, хто злочин тління розсівають, // Убийникам душі з'явись у гніві...// ...Хай з божевільним поглядом од жаху // Покинуть справедливу батьківщину // І іншої довіку не знайдуть»* [6, с. 14]. Поет не ховається зі своїми думками – він вимагає найвищої, на його думку, кари для тих, хто позбавляє український народ його права на свою рідну землю та на своє власне «Я».

Людина, яка втрачає відчуття свого національного «Я», втрачає сутність свого існування на цій землі, втрачає відчуття опори, а тому у пошуках власного місця під сонцем досить часто переходить межі всюдозволеності, обмежуючи свободу власної країни своєю власною свободою. Саме цю ідею Ю. Липа відстоював у поезії

«Виноградник»: «Побачив видиво я. День сірів і в нім// З тисячолітніх соків лози виноградної // Претишні кетяги зродили в цілім полію. // Почув я голос: «То – вітчизни грона, // То – найбагатшій зснїва, що зросли з любови, // У дозріванню тишиім мислі, чину й літ» // Побачив видиво я. Всі на чорних конях // Беззаслісні їздці один за одним гнали // І, наче в помсті, тратували стиглий сад // І страх мене вгорнув. Вони ж топтали зснїва // Свогого краю й крови, і були свої це // З тавром скажености, і страху, і звіри...» [5, с. 23]. Найбільше поета вражало, що найлютішими ворогами для українців ставали не представники інших етнічних спільнот, – найлютішими ворогами для українців були українці, котрі втратили почуття власної національної приналежності.

Порівнюючи українську політичну ситуацію під час національно-визвольних змагань 1917-1921 рр. та одразу після приходу до влади більшовицької партії із своєрідним роздоріжжям, на якому з Божої волі опинився український народ, поет зазначає: «Ось лиця всіх до Тебе, Боже, // Звертаються в молитві й ждуть; // Ти живів нас на роздоріжжя, // Щоб ми пізнали праву путь...» [6, с. 34]. Як не дивно, але поет не вбачає у такому роздоріжжі провини самого народу – на все воля Божа. Окрім того, Ю. Липа проводить досить таки цікаву паралель з єврейським народом, якому було обіцяно землю обітовану лише після сорокарічного випробування обездержавленням. Через що ж таки паралель автор підводить читача до думки про те, що український народ, котрий з Божої волі опинився на роздоріжжі, є народом обраним, а тому він рано чи пізно (після такого ж випробування обездержавленням) мусить знайти свою землю обітовану.

Разом з тим, поет не залишає надії на те, що людина, навіть втрачаючи своє власне національне «Я», залишається людиною. Саме тому зі своєрідним менторським тоном звертається до неї: «Все станеться явним, – даремно втікаєш від себе...» [6, с. 25], або «І прийде час, коли твої учинки // Обернуться й повстануть проти тебе; // Як вояки, зберуться навкруги // І зброєю грозитимуть тобі, // Нагому й безборонному...» [5, с. 18]. Поет широко вірить, що кожен негідний вчинок проти своєї нації доводиться потім гірко розплачуватися.

Не сприймаючи програмних прокламацій більшовицької партії, Ю. Липа надзвичайно болісно відреагував на її прихід до влади: «Все повніше заселює небо собою червоної, // Тяжкий місяць, упитий пеначе і дивно гарячий, – // Ось зійшов. Тоді здолу здіймаються віялом лиця. // Ні, гримаси без мислі, так само упиті і сонні. // Глянь на важкотілесих! // Яка безсоромність і спореність!...» [6, с. 31]. Загалом, важко сказати напевно, чи аж надто політичною була ця поезія, проте зустрічалася вона у окремих періодичних виданнях (спершу офіційних, потім переважно у підпільних) саме в антибільшовицькому контексті.

Врешті, автор піднімає ще одну проблему: денационалізований народ стає маріонеткою в руках привладних осіб, для яких кожна людина є лише гвинтиком у величезному механізмі їхньої влади: «Чи ти не думав часом, – як на долі // Ти, мов хробак, що в'ється, б'ється в п'їтмі // Незаспокоєних, щоденних прагнень, // Там, на горі, там над тобою стали // Потужні сили й важають весь твій вік...» [5, с. 20].

Отже, у своїх поетичних творах Юрій Липа піднімає (і продовжує вже у своїх публіцистичних виступах) одну з найактуальніших проблем тієї епохи, в яку йому довелося жити і працювати, – проблему масової денационалізації українського народу. Поділяючи все українське суспільство на патріотів та зрадників, автор намагається донести читачеві, що людина без чіткого усвідомлення своєї національної приналежності перетворюється на мультикультурного раба, який вже не здатний керувати ні собою, ні тим більше своєю країною, але він прагне довести іншим (як правило, своєму найближчому оточенню), що уся найвища влада сконцентрована саме у його руках, стаючи найжорстокішим катом для своїх співвітчизників.

Список використаних джерел

1. Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація [Електронний ресурс]. – Точка доступу: <http://litopys.org.ua/idzuba/dz.htm>
2. Донцов Д. Націоналізм [Електронний ресурс]. – Точка доступу: <http://dontsov-nic.org.ua/index.php?m=content&d=view&cid=151>.
3. Іванишин П. Політична герменевтика Д. Донцова та Є. Маланюка: теоретичні підстави експлікації [Електронний ресурс]. – Точка доступу: <http://dontsov-nic.org.ua/index.php?m=content&d=view&cid=70>.
4. Коляструк О. А. Преса УСРР в контексті політики українізації (20-30-ті роки ХХ століття): дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук: 07.00.01/ НАН України; Інститут історії України / А. О. Коляструк. – К., 2003. – 18 с.
5. Липа Ю. І. Вірую: Вибрані вірші / Олесь Янчук (післяслово). – Перевид. за зб. 1938 р. / Ю. І. Липа – Л.: Каменяр, 2000. – 102 с.
6. Липа Ю. І. Твори: В 10 т. / Микола Ільницький (вступне слово) – Л.: Каменяр, 2005. – (Серія «Спадщина»). – Т. 1: Поетичні твори / Ю. І. Липа – Л.: Каменяр, 2005 – 543 с.
7. Янчук О. Юрій Липа: Одеський та Варшавський періоди життя / О. Янчук // Слово і час. – 2000. – №11. – С. 17-20.

The article deals with the problem of understanding of the denationalization of Ukrainian society if the poetry by Yuriy Lyba. The author came into conclusion, that, in spite of the process of aggressive Ukrainization, that took place in the time, when the poet had the most successful period in his work, the problem of denationalization of Ukrainian society became much more important.

Key words: denationalization, national consciousness, ukrainization, poetry.